

До спеціалізованої вченої ради ДФ 41.086.023
у Національному університеті
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23).

ВІДГУК ОПОНЕНТА

**доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України,
завідувача кафедри цивільного права та процесу Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова
ГРИНЬКО Світлани Дмитрівни
на дисертацію ПЕСТРУЄВА Дмитра Миколайовича тему
«Зобов'язання, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових
інтересах іншої особи без її доручення, за законодавством України та
Польщі», представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право**

Актуальність обраної теми. Інститут вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення (*negotiorum gestio*) було запроваджено до ЦК України з метою регламентації відносин, що виникають внаслідок вчинення однією особою (гестором) без відповідного доручення будь-яких юридичних або фактичних дій в інтересах іншої особи (домінусом)

У житті ці дії здійснюються найчастіше з моральних міркувань для запобігання шкоди, що загрожує особі або майну інших осіб, коли останні тимчасово відсутні або самотійно з яких-небудь причин не можуть подбати про охорону своїх інтересів. Необхідність втручання в чужі справи виникає, як правило, тоді, коли правам та інтересам домінуса загрожує небезпека. Загроза завдання шкоди інтересам іншої особи може виникнути внаслідок різних причин. Вона може бути результатом дії сил природи (землетрус, буря тощо), соціальних явищ (війна), протиправних дій третіх осіб або самого домінуса, або в результаті випадку.

У деяких випадках в інтересах іншої особи можуть здійснюватися не тільки фактичні, а й юридичні дії, зокрема, виконуються їх обов'язки перед

третіми особами (оплата обов'язкових платежів, зборів, мита та ін.). Саме в зазначених ситуаціях особа, яка не має доручення зацікавленої особи, може виступити в його інтересах.

У законодавстві та доктрині різних держав склалося різне правове регулювання та розуміння дій в чужому інтересі без доручення і його змісту. Пояснюється це тим, що такі дії є досить складним правовим явищем. З одного боку, самі дії можна розглядати як юридичний факт, що є підставою виникнення зобов'язальних відносин, з іншого ж боку, - це і є зобов'язальне правовідношення з властивими йому особливостями. Крім того дії в чужому інтересі без доручення мають багато спільного з такими інститутами як представництво, договір доручення, договір підряду, зобов'язання з безпідставного збагачення та завдання шкоди. Розмежування їх вкрай необхідно, бо від цього залежить правильне застосування відповідних норм, що регулюють ті чи інші відносини.

З огляду на зазначене, актуальність теми дисертаційного дослідження Пеструєва Дмитра Миколайовича «Зобов'язання, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, за законодавством України та Польщі» не викликає жодних заперечень та сумніву.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Пеструєва Дмитра Миколайовича характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого односторонніх чи категоричних висновків. Автор показав себе вдумливим, принциповим, уважним до деталей науковцем.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних

працях як вітчизняних, так і зарубіжних. Зокрема, теоретичною основою дослідження слугували наукові праці українських і зарубіжних, зокрема польських, учених із загальнотеоретичної юриспруденції, історії права, римського права, цивільного права, міжнародного приватного права, інших галузей права.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Вони зроблені з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

На увагу заслуговує застосування формально-логічного методу, за допомогою якого досліджувалася юридична природа зобов'язань, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення), умови виникнення цих зобов'язань, суб'єктний склад відповідних правовідносин, а також здійснювалась обробка та аналіз емпіричного матеріалу.

У рамках загального методологічного підходу використано також історичний метод, методи порівняльного та структурно-системного аналізу тощо. Автор дослідив розвиток інституту ведення чужих справ без доручення (*negotiorum gestio*), починаючи з римського права й до сучасного стану його регулювання в різних правових системах світу, та здійснив комплексний порівняльно-правовий аналіз цього інституту.

Комплексне використання різноманітних методів наукового дослідження дозволило дисертанту для досягнення поставленої мети виконати такі завдання: здійснити огляд публікацій у вітчизняній та польській цивілістичній літературі з проблематики регулювання діяльності в інтересах іншої особи без її доручення та вибір напрямків подальших досліджень у цій сфері з активним використанням обраної для цього методології, зокрема, методу порівняльного аналізу; довести подібність цивілізаційного розвитку України та Польщі, як чиннику обрання їх правових систем, цивільного законодавства, інститутів ведення справ іншої

особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення) тощо у якості об'єктів порівняльного аналізу; визначити перебіг і особливості формування зобов'язань, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення), у цивільному законодавстві України та Польщі; встановити правову природу і характерні властивості зобов'язань, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення), відповідно до цивілістичних доктрин та концепцій цивільного законодавств України та Польщі та інші.

У дисертації чітко сформульована мета. Об'єкт та предмет дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати поставлену проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності.

Структура роботи вдала і обумовлена, перш за все, метою і предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на тринадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Всі розділи та підрозділи за своїм змістом і висновками, перспективами подальшого дослідження і використання для розвитку доктрини цивільного права і законодавства слід назвати досить вдало викладеними. Така побудова дисертаційного дослідження надала змогу запропонувати структурний аналіз теми, виявити проблеми та недоліки у правовому регулюванні відносин, які виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, за законодавством України та Польщі. Загалом дане дослідження характеризується ознакою єдності змісту.

Прикладний характер дослідження дозволив автору сформулювати пропозиції, спрямовані на вдосконалення нормативно-правового регулювання відповідних відносин.

Дисертація Пеструєва Дмитра Миколайовича написана грамотно, сприймається легко та з інтересом.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці спеціальним комплексним порівняльним дослідженням проблем цивільно-правового регулювання відносин, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення) за законодавством України та Польщі.

На основі дисертації сформульовано низку нових концептуальних у теоретичному розумінні та важливих для юридичної практики положень і висновків, які виносяться на захист.

Слід підтримати дисертанта у тому, що зобов'язання, які виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення), у сучасних умовах набувають нового звучання, виступаючи як важливий засіб правового забезпечення функціонування та активізації громадянського суспільства, спрямований на захист інтересів його членів. Однією з причин є сьогоденна світова проблема пандемії КОВІД-19, коли жодна людина не впевнена у завтрашньому дні.

Характеристика історичного розвитку інституту зобов'язань, які виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, дозволила дисертанту зробити правильний висновок про те, що українське цивільне законодавство формувалося в умовах істотного впливу німецької правової доктрини, а польська правова доктрина і концепція законодавства тривалий час зазнавали французького впливу. Однак об'єднує німецьке та французьке законодавство те, що вони мають своїм підґрунтям положення римського права.

На викладеному вище підґрунті є доцільним і можливим саме «бінарне порівняння» таких правових інститутів законодавства України і Польщі щодо зобов'язання, що виникають внаслідок вчинення дій в інтересах іншої особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення) (с. 60 дис.).

Внаслідок порівняльного аналізу умов виникнення зобов'язань із ведення чужих справ без доручення згідно із законодавством України і Польщі дисертант зробив висновок про істотну відмінність. Так, на відміну від української, окремо у науковій польській літературі досліджується питання «чужої справи» та критеріїв її визначення, а також так званої «також чужої справи» і включення її до *negotiorum gestio*. Йдеться про ситуації, в яких особа, діюча в чужому інтересі, діє не виключно в інтересі домінуса, а також і, хоча б частково, у власному інтересі. В межах прийнятої польським законодавцем конструкції *negotiorum gestio* ведення гестором одночасно справи власної і чужої може бути визнано допустимим.

Крім того у дисертації правильно наголошується на тому, що діяльність без доручення іншої особи є втручанням у сферу її майнових інтересів, яке можливе лише за умови, коли згаданим інтересам загрожує небезпека. Оскільки за наявності цих умов вчинення дій в чужих інтересах без доручення санкціонується ЦК України, то така діяльність є правомірною дією (с. 80 дис.). Така умова виникнення зобов'язань є основною та визначає правомірний характер діяльності гестора.

Заслуговує на підтримку також пропозиція дисертанта для досягнення термінологічної єдності стосовно найменування сторін у зобов'язаннях, які виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, а саме законодавчого закріплення у ст. ст. 1158-1160 назви сторін зазначеного зобов'язання — гестор і домінус. Такі назви є загальноприйнятними для юридичної науки та завдячують своїм походженням праву Стародавнього Риму. Тоді як назви сторін згідно з чинними цивільним законодавством є занадто громіздкими.

Вважаю правильними пропозиції дисертанта про доповнення:

1) частини 2 ст. 1158 ЦК України вказівкою на те, що форма схвалення господарем дій того, хто діяв у його інтересах, визначається залежно від сутності договору, який буде застосовуватися до відносин сторін, але, у

кожному разі, у надзвичайних умовах (зокрема, при епідеміях, пандеміях тощо) може бути електронною, що зумовлюється вимогою дотримання соціальної дистанції тощо;

2) частини 2 ст. 1158 ЦК України вказівкою про те, який саме «відповідний договір» мається в ній на увазі, та обґрунтовано, що таким договором має бути договір доручення (у разі вчинення юридичних дій) або договір підряду (у разі вчинення, так званих, «фактичних» дій).

Науковий і практичний інтерес становить висновок у роботі про доцільність приведення норм глави 79 ЦК України та глави XXII ЦК Польщі у відповідність з положеннями DCFR, де Книга шоста DCFR присвячена визначенню засад недоговорної відповідальності за завдану шкоду, поміж інших містить положення про право особи вчиняти дії, спрямовані на відвернення шкоди. Зокрема характерними є такі положення: 1) наслідки вчинення таких дій розглядаються через призму звільнення від юридичної відповідальності; 2) пропонується заохочувати діяльність особи, яку вона здійснювала у публічних інтересах. При цього у роботі наголошено, що в *DCFR відображено головну тенденцію* – прагнення максимально захистити інтереси приватної особи, котре своє витоками має положення класичного римського приватного права.

Окремо варто оцінити виділені дисертантом засади діяльності в інтересах іншої особи без доручення, які відображені у DCFR і мають бути враховані при удосконаленні українського та польського законодавства: по-перше, недопущення правовими засобами необґрунтованого втручання однієї особи в сферу майнових та особистих інтересів іншої особи; по-друге, це врахування інтересів обох сторін у випадках, коли одна особа з альтруїстичних мотивів займається справами іншої особи без доручення у випадках, коли таке втручання є виправданим і доцільним; по-третє, це забезпечення інтересів особи, яка вчиняла в інтересах іншої особи дії, необхідні для відвернення шкоди, котра останній загрожувала (с. 154-155

дис.).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.
Враховуючи викладене, можна констатувати високий науковий рівень представленої дисертації та її практичне значення. При цьому, як і будь-яке оригінальне дослідження, воно має окремі дискусійні положення. У зв'язку з цим, слід звернути увагу наукової громадськості на деякі дискусійні моменти та спірні положення дисертаційного дослідження.

1) Досліджуючи розташування зобов'язань, які виникають з ведення чужих справ без доручення, та зміст норм глави 79 ЦК України і глави XXII ЦК Польщі, дисертантом зроблено висновок про те, що українська концепція відповідного інституту ґрунтується на розумінні їх як недоговірних, а польські законодавці надали перевагу розумінню цього інституту більшою мірою як «нібито договірних». Доведено необхідність і доцільність при характеристиці зобов'язань, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення) враховувати їх *проміжне становище між нібито договірними та недоговірними правовідносинами*.

Вважаю такий висновок не зовсім вдалим та обґрунтованим, оскільки мова йде про різну правову природу таких зобов'язань. Згідно із ЦК України – недоговірні зобов'язання, тобто такі, які виникають не на підставі цивільно-правового договору. У ЦК Польщі мова йде про нібито договірні, то такі зобов'язання не мають усіх ознак договору. Згідно із досліджуваним зобов'язанням, правовідносини виникають за відсутності домовленості суб'єктів. Тому для мене не зрозумілим залишилося питання про яке проміжне становище між «нібито договірними» та «не договірними» правовідносинами мова йде? До яких правовідносин вони більш тяжіють: нібито договірних чи недоговірних?

2) Дисертантом зроблено висновок про те, що в Україні, як і в Польщі, у випадках, коли гестор вчиняє фактичні дії, його повна дієздатність не

вимагається. Необхідним є, натомість, аби особа, діючи у чужому інтересі, з огляду на її вік та психічний стан, могла усвідомлювати, що діє саме на користь іншої особи. Разом із тим, також необхідним є розуміння особою, котра вчиняє дії в чужих інтересах, того, що саме є корисним у її діях, вчинених для іншої особи, і якою може бути її воля, що припускається (с. 174 дис.). Така позиція є спірною з огляду на те, що з моменту вчинення фактичних дій для особи (гестора) виникають обов'язки, однак, із огляду на свою необізнаність щодо їх виконання, вона їх не буде виконувати, що згідно із законодавством спричинить настання для неї негативних наслідків. Наприклад, малолітня дитина погодувала тварин свого сусіда, а потім забула чи їй набридло це робити. Як бути у такій ситуації?

3) У дисертації основна увага звертається на характеристику осіб, які можуть бути суб'єктом відповідних зобов'язань – гестором. Водночас слід було навести осіб, які *не можуть бути гестором*. Наприклад, такими особами не можуть бути опікуни, рятувальники, пожежники, працівники міліції та ін.

4) Більше уваги слід було приділити характеристиці застосування цього інституту *для захисту особистої немайнової сфери іншої особи*, оскільки дисертант обмежився висновком про те, що «на практиці такі дії можуть стосуватися також і немайнової сфери іншої особи» (с. 177 дис.).

5) Окремі неточності мають місце в авторському визначенні зобов'язань, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення: «правовідносин, один з учасників яких (діюча особа) добровільно приймає на себе *обов'язок вчиняти дії, що загрожують майновим інтересам іншої особи (заінтересована особа)*, дотримуючись при цьому вимог, встановлених законом, а *заінтересована особа* має право на належне ведення її дій і зобов'язана до відшкодування фактично зроблених в її інтересах витрат, якщо ці витрати були виправдані обставинами, за яких діючою особою були вчинені дії» (с. 10 дис.).

По-перше, у визначенні пропонується називати їх як «діюча особа» та «заінтересована особа», в той час як аргументується необхідність законодавчого закріплення назви сторін зазначеного зобов'язання – «гестор» і «домінус».

По-друге, згідно із авторським поняттям на діючу особу добровільно приймає на себе обов'язок вчиняти дії, що **загрожують** майновим інтересам іншої особи. Тобто мова йде про вчинення негативних дій з боку діючої особи, однак згідно із законодавством діюча сторона вчиняє дії, що **усувають загрозу** майновим інтересам іншої особи.

б) Хотілося б почути думку дисертанта щодо ситуації, коли домінус відсутній і виражає своє небажання, щоб його справи велися гестором. Водночас об'єктом захисту є живі істоти, наприклад тварини, які потребують негайного догляду, інакше вони загинуть. *Як бути у такій ситуації? Чи потрібно особі вчиняти дії щодо догляду за тваринами? Чи виникнуть зобов'язання внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення? Якщо зобов'язання не виникають, то чи будуть відшкодовані особі, яка вчинила дії без доручення, понесені витрати?*

Слід зазначити, що викладені зауваження переважно мають дискусійний характер і тому суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю питань, що розкриваються автором.

Основні теоретичні положення, наукові висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, викладені у 5 наукових статтях, 11 тезах доповідей, а також у 1 колективній зарубіжній монографії.

Дисертація Пеструєва Дмитра Миколайовича на тему: «Зобов'язання, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, за законодавством України та Польщі» містить результати проведених особисто здобувачем досліджень.

Дисертаційна робота Пеструєва Дмитра Миколайовича на тему: «Зобов'язання, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, за законодавством України та Польщі» відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право та вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить нові теоретичні положення й висновки, результати необхідних наукових узагальнень предмета, що досліджується, практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки цивільного права, а його автор Пеструєв Дмитро Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

**Доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова**

*Підпис С.Д. Гринько
"Завідувач"
Висхідний секретар університету*

Арх

С.Д. Гринько

С.В. Подгінська